

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2024.19.317306>

УДК 050(=161.2)(091)

JOURNAL «VOLNOE KAZACHESTVO – VILNE KOZATSTVO» AS A PLATFORM FOR FORMING COSSACK NATIONAL IDENTITY AND POLITICAL RESISTANCE: FOUNDING HISTORY, EDITORIAL ACTIVITIES, AND THEMATIC DIRECTIONS

Alina Klepak

PhD (History), Associate Professor
K. D. Ushynskiy Chernihiv Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education
83 Slobidska St, Chernihiv, 14021, Ukraine
ORCID iD:
<https://orcid.org/0009-0005-3374-3964>
E-mail: alya2879@ukr.net

Citation:

Klepak, A. (2024) Journal «Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo» as a Platform for Forming Cossack National Identity and Political Resistance: Founding History, Editorial Activities, and Thematic Directions, *Chornomors'ka mynuvshyna*: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine, 19, pp. 74–80.

Submitted: 05.09.2024

Abstract

The aim of this article is to analyze the role of the journal «Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo» in Cossack emigration and its influence on the formation of the ideology of the Free Cossack Movement. Special attention is paid to changes in the editorial policy and visual design of the journal. Historical-cultural analysis, textology, and comparative research **methods** are used to achieve this goal. The publications of the journal and modern studies were examined, which allowed for the identification and analysis of the main ideas, program statements of the editorial board, and the public reaction to the publication. **Novelty.** This article is the first to systematize information about the editorial policy and visual changes of the journal «Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo» and to analyze its impact on the Cossack movement. The connection between the activities of the journal and the ideological changes in the Free Cossack Movement is examined in detail for the first time.

Key words: journal «Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo», Cossacks, emigration, Free Cossack Movement, Prague, statehood, national idea.

ЖУРНАЛ «ВОЛЬНОЕ КАЗАЧЕСТВО – ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО» ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОЗАЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНОГО СПРОТИВУ: ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ, РЕДАКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМКИ

Аліна Клепак

Кандидат історичних наук, доцент
Кафедра суспільних дисциплін та
методики їх викладання
Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти імені
К.Д. Ушинського
вул. Слобідська, 83, м. Чернігів, 14021, Україна
ORCID iD:
<https://orcid.org/0009-0005-3374-3964>
E-mail: alya2879@ukr.net

Анотація

Метою цієї статті є аналіз ролі часопису «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» в козацькій еміграції, його впливу на формування ідеології Вільнокозацького руху. Особливу увагу приділено зміні редакційної політики і візуального оформлення журналу. Для досягнення мети використано **методи** історико-культурного аналізу, текстології і порівняльного дослідження. Вивчено публікації журналу та сучасні дослідження, що дозволило виявити і проаналізувати основні ідеї,

Цитування:

Клепак А. Журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» як платформа для формування козацької національної ідентичності та політичного спротиву: історія заснування, редакційна діяльність та тематичні напрямки. *Чорноморська минувшина*: зап. Від. історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць/ за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. Вип. 19. С. 74–80.

Отримано: 05.09.2024
0,67 д.а.

*програмні заяви редколегії і реакцію громадськості на видання **Новизна**. У статті вперше систематизовано інформацію про редакційну політику і візуальні зміни журналу «Вольное Казачество – Вільне Козацтво», а також проаналізовано його вплив на козацький рух. Вперше детально досліджено зв'язок між діяльністю журналу й ідеологічними змінами у Вільнокозацькому русі.*

Ключові слова: журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво», козацтво, еміграція, Вільнокозацький рух, Прага, державність, національна ідея.

Журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» (1927–1939) став важливим носієм ідеології Вільнокозацького руху, що об'єднував козацькі організації в еміграції і виступав за створення незалежної держави. Вивчення цього видання дозволяє краще зрозуміти політичні, ідеологічні та культурні аспекти цього руху в міжвоєнний період і його взаємодію з іншими національними і політичними силами, зокрема українськими та радянськими.

Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що часопис «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» до цього часу не став об'єктом спеціального наукового дослідження. Певна інформація про заснування цього видання міститься лише у монографії Володимира Бондаренка «Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.)», яка присвячена всебічному розгляду Вільнокозацького руху в Україні та на еміграції протягом зазначеного періоду. Для комплексного аналізу також було проаналізовано статтю російської дослідниці Дінари Гарєєвої «Вільне козацтво в системі емігрантських козацьких журналів», яка вказує на наявність сепаратистських тенденцій у журналі і рекомендує обережне ставлення до його матеріалів.

Враховуючи ці обставини, автор цієї статті вважає необхідним розпочати спеціальне дослідження часопису «Вольное Казачество – Вільне Козацтво», щоб заповнити існуючий науковий пробіл і забезпечити глибше розуміння його ідеологічних аспектів.

10 грудня 1927 року у Празі під редакцією Михайла Фролова та Гната Білого вийшов перший номер літературного і політичного двотижневого журналу «Вольное Казачество – Вільне козацтво». Це видання стало офіційним друкованим органом Вільнокозацького руху, який об'єднав вихідців з Кубанського, Донського, Терського війська та інших організацій. Останні виступали за створення незалежного державного утворення під назвою «Козакія».

Ідеологічна програма руху та діяльність видання знайшли відображення у доповідній записці українського історика та публіциста Василя Кучабського: «Спільним друкованим органом цього раніше всього територіального, а потім вже національного руху є друкований у Празі під редакцією Г. А. Білого і д-ра Федорова двотижневик «Вольное Казачество – Вільне Козацтво». Друкується він, головним чином, російською, але почасти і українською мовою. Редагується дуже добре, має своїх офіційних представників у всіх районах козацької еміграції, тобто кількох представників по всій Чехословаччині, в Румунії, Болгарії, Югославії, Франції, Бельгії. Об'єднувальним принципом всього цього руху є опозиція проти московської (російської) гегемонії (централізації). «Вільне Козацтво» веде дуже різку полеміку проти всеросійського імперіалізму, відмовляється взагалі від союзу з Росією і вимагає в майбутньому союзу федерації козацького воїнства, кавказьких гірських народностей і народностей прикаспійських областей із самостійною Україною» [1, с. 277–278]. У програмній заяві, опублікованій у першому номері видання, підкреслювалося, що для досягнення поставлених цілей необхідно об'єднати зусилля козацької еміграції та знайти союзників серед інших народів, які також прагнуть звільнитися від радянської влади. Тому

журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво», як офіційний друкований орган руху, закликає всіх, хто бажає захищати свою свободу і незалежність, приєднуватися до їхніх рядів [12, С. 1–3].

Ідея створення журналу, на сторінках якого публікувалися б матеріали, що розглядали будь-які події, явища чи проблеми з точки зору козацьких національних інтересів, визрівала поступово. Як зазначив один з представників руху, Іван Колесов: «Спочатку насичується атмосфера думками і діями окремих осіб, потім, коли вже атмосфера насичена до краю, ідея розквітає яскравим кольором, росте і шириться, і заслуга тих, хто її оформив, в тому, що вони схопили вдалий момент для її виявлення. Так було і з «Вольним казачеством – Вільним Козацтвом» [4, с. 20].

У 1924 р. Сергій Федоров, студент юридичного факультету Українського Вільного Університету в Празі, почав співпрацювати з демократичним літературно-художнім журналом «Путь Казачества» (Прага, 1927–1928 рр.). У редакції він познайомився з Михайлом Фроловим, Ісааком Бикадоровим і Терентієм Стариковим. Ця співпраця привела до спільного історичного дослідження, а наприкінці 1926 р. – до створення науково-дослідницького «Общества изучения Казачества», де зародилася ідея заснування окремого часопису, присвяченого висвітленню козацьких проблем та інтересів [4, с. 25–26].

20 жовтня 1926 р. відбулася перша зустріч ініціативної групи, до складу якої увійшли представники еміграції колишній командир Донського кінного полку 3-ї Залізної Дивізії Армії УНР, полковник Михайло Фролов, полковник та інженер Іван Колесов, доктор Іван Вихлянцев, студенти Василь Глазков та Сергій Федоров, член Донського військового кругу, історик, генерал Ісаак Бикадоров, Ігнат Білий та колишній командир козацького корпусу, генерал-лейтенант Терентій Стариков. Було прийнято рішення розпочати збір матеріалів для першого випуску.

Під час наступної зустрічі, що відбулася 22 жовтня, затвердили назву журналу «Вольное Казачество – Вільне козацтво» та розподілили відділи: літературний – І. Колесов (виконував обов'язки і секретаря), військовий – І. Бикадоров, історичний – Т. Стариков, еміграції – І. Вихлянцев, в СРСР – В. Глазков, державно-правовий та соціально-національний – С. Федоров [4, с. 28]. Редакція часопису розмістилася на вулиці Ягелонській.

До 21 листопада всі перешкоди на шляху до випуску першого номера були подолані: 18 листопада Міністерство закордонних справ ЧСР надало дозвіл на видання журналу, а фінансування забезпечив М. Фролов завдяки своїм зв'язкам з польськими чиновниками.

Обкладинка була готова 3 грудня і виглядала дуже скромно, містячи лише назви українською та російською мовами. У 1929 р. художнє оформлення обкладинки журналу взяв на себе Микола Битинський, який на той час уже входив до спеціальної комісії уряду Української Народної Республіки в еміграції. Остання була створена для впливу на Вільнокозацький рух, щоб зберегти проукраїнську орієнтацію серед емігрантів кубанських козаків у Празі [6, с. 82–83]. Номер 33 від 10 квітня 1929 р. представив нову обкладинку, яка була частково змінена і доповнена емблемою Вільнокозацького руху в 45 номері за 10 жовтня 1929 р. Композиція емблеми була вдалою: у центрі розташована булава, з обох боків якої симетрично розміщені літери В і К. Під бувалою перехрещені шабля і перо, під ними — каламар. Нижню частину фону займали корінці книг, а в верхній частині, за булавою, зображене сонце з промінням. Вся композиція обрамлена орнаментальною смугою, а внизу був підпис – «М. Битинський».

Ця обкладинка зберігалася до появи номера 65 від 25 вересня 1930 р., в якому з'явився козак на коні, що несе прапор з назвою журналу українською та російською мовами. Хоча емблема залишилася без змін, підпис «М. Битинський» був видалений. Автор цього варіанта обкладинки, який зберігався без змін до виходу останнього номера в Парижі у жовтні 1939 р., не встановлений.

Перший номер журналу «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» спричинив значний резонанс. У третьому, четвертому та п'ятому номерах з'явилося повідомлення під назвою

«Друк про «Вільне Козацтво», яке відображало реакцію суспільства та інших видань на публікацію. Зокрема, у третьому номері від 10 січня 1928 р. відзначалося, що журнал викликав як позитивні, так і негативні відгуки. Анонімні статті ставили під сумнів доцільність ідей самостійності козацьких земель. Проте позитивні відгуки, зокрема з боку українського тижневика «Тризуб», підтверджували важливість ідеї самостійності і незалежності: «Для нас, українців, народження «Вільного Козацтва» є не лише пріємним, але й радісним подією, яка демонструє ідеї самостійності та незалежності, близькі нашим братам – кубанцям і донцям. Це ті «рівні й вільні» брати, з якими ми, українці, можемо відверто й щиро об'єднуватися» [9, с. 21–22]. У четвертому номері від 25 січня 1928 р. аналіз критики та підтримки, представлених у різних виданнях, вказував на те, що самостійництво і незалежність є актуальними питаннями для обговорення [10, с. 18–20]. З огляду на виклики і протиріччя, що постають перед вільним козацтвом, важливо продовжувати підтримувати конструктивний діалог та шукати шляхи до згоди і співпраці між різними національними та політичними силами. У п'ятому номері журналу від 10 лютого 1928 р. були підсумовані критичні та підтримуючі позиції щодо виходу журналу. Редакція наголошувала на необхідності спільного обговорення і конструктивного підходу до вирішення питань автономії козаків, зокрема, в контексті регіональної і міжнародної політики [11, с. 18–20].

Як зазначалося на сторінках журналу «Казакки», самостійники-націоналісти ніби відчували новий поштовх до життя, «ніби знову народилися на світ Божий», і інтерес до Вільнокозацького руху був дуже великий у всіх колах, особливо проукраїнських [4, с. 29]. Це було цілком зрозуміло адже в першому номері було представлено програму руху, яка включала плани щодо союзу з Україною і врахування інтересів українського населення козацьких земель.

Кожен випуск журналу містив різноманітний контент, проте можна виокремити кілька основних тематичних напрямків: історія козацтва, сучасна політична ситуація, національні ідеї та прагнення, військова справа та безпека, літературно-культурні аспекти, огляди і новини, а також листи читачів.

Найбільша тематична група журналу включала нариси та статті, присвячені дослідженню походження козаків, а також їхньої участі в історичних подіях з позиції національних інтересів. Наприклад, у статті І. Бикадорова «Походження козацтва та виникнення Вільних козацьких військ» детально розглядаються історичні передумови формування козацтва та його стратегічне значення у боротьбі з татаро-турецькими загарбниками [3, с. 11–13].

С. Федоров у статті «Переяславський договір 1654 р. і Донські статті 1671 року» порівнює договірні стосунки України з Московією [16]. Дослідник аналізує трактування головних положень союзу між гетьманом Богданом Хмельницьким і московським царем Олексієм Михайловичем, відзначаючи різні точки зору на правовий статус України після укладання договору: васальна залежність, неповна інкорпорація, реальна унія, персональна унія та інші.

У випадку Донського Війська, на відміну від України, на думку автора, навіть не було формальної залежності: Москва щорічно виплачувала винагороду за військову допомогу, а донське козацтво зберігало повну автономію у внутрішніх справах. Врешті, С. Федоров підкреслює, що обидва випадки не можна трактувати як повну інкорпорацію або васальну залежність, а скоріше як союзи, де збережено суттєві елементи самостійності та правової окремішності.

Не менш важливою чисельною є рубрика, присвячена огляду сучасної політичної ситуації. Вона включає кілька ключових аспектів: по-перше, аналіз політики Радянського Союзу щодо козаків; по-друге, критику радянської влади та її політики щодо колективізації, голоду та репресій; по-третє, дослідження становища козаків в діаспорі та їхнього життя за межами Радянського Союзу; по-четверте, аналіз взаємовідносин з Україною, включаючи налагодження контактів, співпрацю та спільні інтереси.

Цікавою є стаття О. Білоуса «Симон Петлюра. (З приводу Паризького процесу)» [2, с. 14–15]. Автор аналізує Паризький процес щодо вбивства лідера українського національно-державного руху, і намагається спростувати звинувачення в його причетності до єврейських погромів. На його думку, головна відповідальність за погроми лежить на більшовицькій владі, яка навмисне дискредитує Головного Отамана та український уряд. Дослідник звертає увагу на постійні імперіалістичні тенденції Росії щодо України, які, на його думку, є історично обумовленими і спрямованими на знищення української державності. Він критикує російські політичні кола, які однаково вороже ставляться до української незалежності незалежно від політичних переконань.

Основний висновок статті полягає в тому, що «поки Москва залишається Москвою, а Україна – Україною, московські апетити на матеріальні блага української землі і на сам дух українського народу не припиняться. Поки будуть живі імперіалістичні тенденції, трагічні наслідки їх будуть також неминучі. Боротися з такими тенденціями і з їх наслідками – завдання всіх, хто щиро бажає порядку і миру на Сході Європи, а єдиний шлях до цього – політична незалежність народів і областей, які мають на це волю» [2, с. 15].

Огляд критики радянської влади, представлений у статті Т. Старикова «Удушення Козацтва», розкриває систематичні зусилля імперських і радянських урядів щодо придушення та асиміляції козацтва [14, с. 15–16]. Дослідження свідчить про те, що, попри численні спроби розділити і знищити козацьке суспільство, воно зберігається як невід'ємна частина культурної та історичної спадщини. Переможена, але не знищена, козацька ідентичність продовжує існувати і має потенціал для відновлення. Це підкреслює важливість збереження історичної пам'яті навіть у умовах значних політичних і соціальних трансформацій.

У статті «Живий труп» невідомого автора радянський режим представлений як мертвоутворення, що гниє і розкладається [7, с. 6–7]. Цей режим проявляє ознаки економічного занепаду, соціальних проблем і політичної нестабільності, що є наслідком його нездатності до ефективної адаптації та розвитку. Ці фактори створюють умови, що сприяють можливому подальшому занепаду та розпаду.

Журнал акцентує увагу на ідеях національного самовизначення, самостійності та незалежності козацтва, пропагуючи концепцію створення автономної держави. Це підкреслюється в ряді статей, зокрема в аналізах політичних програм козацьких рухів.

У кількох номерах журналу опублікована замітка С. Федорова «Записки самостійника», яка досліджує козацький націоналізм як складний соціально-політичний феномен з глибокими історичними коренями. Автор вважає, що в умовах сучасного культурного та соціального прогресу козацький рух потребує нових методів захисту своїх прав і національних інтересів. Сучасна стратегія включає дипломатію, наукові дослідження та підтримку союзників, замість виключного використання зброї. Самоусвідомлення, на думку дослідника, було підтверджене на з'їздах у Києві восени 1917 р., де проголошено, що козацтво є окремою гілкою народів з правом на незалежне існування та власну культурну ідентичність [15, с. 16].

У журналі публікуються огляди та новини про події, що стосуються козацтва, як на території колишньої Російської імперії, так і в еміграції. Приділяється увага як внутрішнім, так і міжнародним новинам, зокрема, і ситуації в Україні, що мають значення для козацької спільноти. Наприклад, в одному із таких повідомлень йшлося про те, що останнім часом з України надходять дедалі більше тривожних новин, які стосуються заворушень у Одесі та Миколаєві, а також на кораблях Чорноморського флоту, спричинені продовольчою кризою. Далі повідомляється, що приватні джерела підтверджують, що нестача продовольства особливо сильно вплинула на робітничий клас, який почав організовувати політичні страйки. Селяни, страждаючи від дефіциту хліба, ховають запаси зерна старими способами, «риючи для цього спеціальні ями в землі або використовуючи старі, ще дідові ями» [8, с. 23]. Це викликало нову хвилю репресій з боку влади. Селян арештовують, саджають у в'язниці та

обкладають непосильними штрафами. Але найгірше для більшовиків те, що з'явилися ті, що почали виступати за відокремлення України від Москви, скориставшись відповідним параграфом союзної радянської конституції, який дозволяє кожній союзній республіці відокремитися від Союзу і стати незалежною державою. Ці самостійницькі виступи призвели до численних арештів в Києві та Харкові і депортацій. Сталін вирішив особисто зайнятися боротьбою з українським сепаратизмом. «Всіх цих Скрипників, Петровських, Чубарів (наркоми України), – начебто сказав він, – потрібно вигнати, а на їх місце поставити людей з Москви або відомих мені кавказців. Діло українізації не повинно припинятися, – без цього все населення України повстане проти нас. Але вести українізацію та управляти Україною треба з Москви. Я сам візьму на себе цей обов'язок. Я справився з опозицією, впораюся і з Україною» [8, с. 24].

Журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» також активно займався публікацією есеїв, поетичних творів та художніх оповідань, які відображають національні ідеали та культурні традиції козацтва. У виданні містяться статті, присвячені розвитку і підтримці літературних ініціатив, орієнтованих на збереження козацької спадщини. Крім того, опубліковані матеріали, висвітлюють творчі досягнення письменників, поетів та митців, а також їхній вплив на збереження національної ідентичності.

Вірш С. Савицького «Повстанческа пісня», який починається епіграфом – рядками Тараса Шевченка «Поховайте та вставайте, / Кайдани порвіте, / І вражою злою кровю, / Волю окропіте!», є яскравим прикладом патріотичного слова, що відображає дух боротьби і визвольних змагань [13, с. 4]. Поезія створює образ емоційного підйому і рішучості, які супроводжують революційні та повстанські рухи.

Журнал включає розділ з листами читачів, які діляться своїми думками стосовно сучасних проблем, історії та перспектив козацтва, а також обговорюють актуальні події і проблеми через призму особистих переживань. Особливу увагу привертають вирізки з радянських газет, що часто трапляються в листах, які висвітлюють питання колективізації, голоду, репресій та опору козаків, що залишилися на території України та СРСР, перед обличчям влади, що прирікає їх на голодну смерть.

Журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» відіграв важливу роль у козацькому еміграційному середовищі та в національно-політичному дискурсі початку ХХ ст. Як офіційний друкований орган Вільнокозацького руху, видання стало платформою для вираження козацької ідентичності, а також для висвітлення проблем й інтересів, що турбували козацьку спільноту в еміграції. Журнал зумів об'єднати представників різних козацьких організацій і відзначився своєю активною політичною та культурною діяльністю, висвітлюючи питання самостійності та автономії козацьких земель. Важливим аспектом його діяльності було залучення різноманітних наукових, культурних і політичних точок зору, що сприяло розвитку конструктивного діалогу серед козацьких емігрантів та їхніх союзників.

Публікації в часописі, що включали статті про історію козацтва, сучасну політичну ситуацію, національні ідеї, військову справу та літературно-культурні аспекти, стали важливим джерелом інформації і для дослідників, і для ширшого загалу.

Журнал також активно відзначався у своїй критичній позиції щодо радянської влади, підкреслюючи прагнення козацької спільноти до незалежності та самовизначення. Зокрема, програмна заявка першого номера, полемічні статті, а також різноманітні огляди і літературні публікації свідчили про глибоке усвідомлення козацькою спільнотою своїх історичних коренів і культурних традицій, пов'язаних з Україною. Завдяки виданню, ідеї Вільнокозацького руху набули ширшого резонансу як у середовищі козацької еміграції, так і серед зацікавлених у питаннях національної самостійності та культурної ідентичності.

Журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво» залишив значний слід в історії козацької еміграції, ставши важливою частиною культурного і політичного контексту свого часу. Його внесок у збереження і популяризацію козацьких традицій та ідей, а також у критику радянської політики, підкреслює значення таких видань у формуванні національної

ідентичності та сприянні незалежності народів. В цілому, друкований орган Вільнокозацького руху потребує глибшого аналізу та подальшого дослідження, що є основною метою автора статті.

Джерела та література:

1. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.): монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2016. 600 с.
2. Белоус О. Симон Петлюра. (По поводу Парижского процесса). *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1927. 10 грудня. № 1. С. 14–15.
3. Быкадоров И. Происхождение Казачества и возникновение Вольных казачьих Войск (Краткий очерк). *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1927. 10 грудня. № 1. С. 11–13.
4. Возникновение и развитие вольноказачьего движения. *Казакія*. 1934. березень. № 2. С. 19–29.
5. Гареева Д. М. Вольное казачество в системе эмигрантских казачьих журналов: материалы Межд. Молод. форума «Ломоносов-2015»; отв. ред. А.И. Андреев и др. Москва: МАКС Пресс, 2015.
6. Гречило А. Микола Битинський та його робота над символами «Козакії». *Чорноморська минушина*. 2020. Вип. 15. С. 81–90. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Chormyn_2020_15_12 (дата звернення: 23.07.2024).
7. Живой Труп. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 25 липня. № 16. С. 6–7.
8. О.В. На Украине. Слухи и известия. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 10 березня. № 7. С. 23–24.
9. Печать о «Вольном Казачестве». *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 10 січня. № 3. С. 21–22.
10. Печать о «Вольном Казачестве». *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 25 січня. № 4. С. 18–20.
11. Печать о «Вольном Казачестве». *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 10 лютого. № 5. С. 18–20.
12. Программная статья: Вольное Казачество. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1927. 10 грудня. № 1. С. 1–3.
13. Савицкий С. Повстанческа пісня. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 25 квітня. № 10. С. 4.
14. Стариков Т. Удушение Казачества. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 25 січня. № 4. С. 15–16.
15. Федоров С. Записки самостійника. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1927. 10 грудня. № 1. С. 15–18.
16. Федоров С. Переяславский договор 1654 г. и Донские статьи 1671 года. *Вольное Казачество – Вільне Козацтво*. 1928. 10 червня. № 13. С. 12–13; 1928. 25 червня. № 14. С. 11–13.

References:

1. Bondarenko, V. H. (2016) *Ukrainskyi vilnokozatskyi rukh v Ukraini ta na emihratsii (1919–1993 rr.)*. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian].
2. Belous, O. (1927) Simon Petlyura. (Po povodu Parizhskago protsessu). *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 1, s. 14–15. [in Russian].
3. Bikadorov, I. (1927) Proiskhozhdenie Kazachestva i vzniknovenie Volnikh kazachikh Voisk (Kratkii ocherk). *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 1, s. 11–13. [in Russian].
4. Vozniknovenie i razvitie volnokazachego dvizheniya. *Kazakiya*. 1934, s. 19–29. [in Russian].
5. Gareeva, D. M. (2015) *Volnoe kazachestvo v sisteme emigrantskikh kazachikh zhurnalov: materialy Mezhd. Molod. foruma «Lomonosov-2015»*; отв. ред. А.И. Андреев и др. Москва: МАКС Press. [in Russian].
6. Hrechylo, A. (2020) Mykola Bytynskiy ta yoho robota nad symbolamy «Kozakii». *Chornomors'ka mynushyna*, 15, s. 82–83. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Chormyn_2020_15_12 [Accessed 23 June 2024] [in Ukrainian].
7. Zhivoi Trup. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1928, 16, s. 6–7. [in Russian].
8. O.V. Na Ukraine. Slukhi i izvestiya. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1928, 7, s. 23–24. [in Russian].
9. Pechat o «Volnom Kazachestve». *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1928, 3, s. 21–22. [in Russian].
10. Pechat o «Volnom Kazachestve». *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1928, 4, s. 18–20. [in Russian].
11. Pechat o «Volnom Kazachestve». *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1928, 5, s. 18–20. [in Russian].
12. Programmynaya statya: Volnoe Kazachestvo. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*. 1927, 1, s. 1–3. [in Russian].
13. Savitskii, S. (1928). Povstancheska pisnya. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 10, s. 4. [in Ukrainian].
14. Starikov, T. 1928. Udushenie Kazachestva. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 4, s. 15–16. [in Russian].
15. Fedorov, S. (1927). Zapysky samostiinyka. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 1, s. 15–18. [in Ukrainian].
16. Fedorov, S. (1928). Pereyaslavskii dogovor 1654 g. i Donskie stati 1671 goda. *Volnoe Kazachestvo – Vilne Kozatstvo*, 13, s. 12–13; 14, s. 11–13. [in Russian].